

УДК 332.012.23 (477.64)

**ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ****Залунін В.Ф., д.е.н.***ДВНЗ «ПДАБА», м. Дніпропетровськ***Книш Я.В.***Класичний приватний університет, м. Запоріжжя*

У статті проаналізовано особливості оцінки ефективності економічного розвитку регіону в сучасних умовах. В результаті проведеного дослідження визначено, що наслідки світової фінансово-економічної кризи у регіональному розрізі мають різний прояв, що призводить до виникнення складної ситуації в економіці регіонів та потребує визначення загальної методики оцінки. Визначено також зміст категорії “ефективність економіки регіону”. Виконано критичний аналіз існуючих методів оцінки ефективності розвитку економіки регіону та обґрунтовано основні принципи зазначеного процесу.

Ключові слова: ефективність економіки регіону, економіка регіону, результат, оцінка розвитку, принципи оцінки.

This paper analyzes the features of evaluating the effectiveness of economic development in modern conditions. The study determined that the effects of the global financial and economic crisis in the regions are expressed differently, hence a difficult situation in economy of regions and a need for determining a general evaluation technique. Defined are the contents of “economic efficiency in the region” category. Critical analysis of existing methods for evaluating the effectiveness of regional economy is conducted, and the basic principles of this process are grounded.

Keywords: effectiveness of the regional economy, the economy of the region, the result of evaluation, assessment principles.

Актуальність проблеми. Наслідки світової фінансово-економічної кризи у регіональному розрізі мають різний прояв, в залежності від того, яка сфера діяльності є основною для конкретного регіону та від ступеня інтегрованості регіону до світових глобалізаційних процесів. Все це призводить до виникнення складної ситуації в економіці регіонів, що характеризується загостренням старих та появою нових проблем: послаблення міжрегіональних зв'язків, посилення міжрегіональної диспропорційності, зниження загального рівня конкурентоспроможності

регіонів України тощо.

Одже сучасний регіональний розвиток України, його стан та тенденції, оцінка спроможності регіонів ефективно розвиватися в умовах загрози повторення економічної кризи в Україні є досить актуальним питанням.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемні питання оцінки рівня розвитку економіки регіону та ефективності функціонування економічних систем порушено в працях відомих учених, таких як: С.О. Біла [6], В.М. Геєць [1], А.Г. Гранберг [2], А.І. Даніленко [3], Я.А. Жаліло [4], Т.Г. Логутова [5], О. Ю. Снігова [7], О.М. Стасюк [8] та інші. Вони пропонують велику кількість методичних підходів до оцінки розвитку економіки регіону, але їх недостатньо для проведення комплексного аналізу. Ставлячись з повагою до безперечних досягнень вітчизняної та зарубіжної економічної думки, варто зазначити, що науковці приділяють основну увагу питанням оцінювання ефективності виробництва на базі затратного та ресурсного підходів, а не ефективності розвитку економіки регіону в цілому.

Таким чином **метою дослідження** є визначення особливостей оцінки ефективності розвитку економіки регіону з метою подальшої розробки загальної методики, яка є адекватною сучасним умовам.

Викладання основного матеріалу. Останнім часом до числа глобальних суперечностей розвитку світової спільноти вчені впевнено стали зараховувати і зростаючу соціально-економічну диференціацію як окремих людей, так і регіонів, країн і цілих континентів. У зв'язку з цим проблема забезпечення ефективного і одночасно рівномірного соціально-економічного розвитку регіонів всередині будь-якої країни - це дуже важлива частина загальної глобального завдання щодо забезпечення сталого розвитку держави, континенту, світового співтовариства в цілому.

На сьогодні визначення категорії “ефективність економіки регіону” набуває особливого практичного значення. На підставі вивчення літературних джерел та проведеного аналізу пропонуємо розглядати ефективність у двох аспектах: як ступінь розвитку економіки регіону до розвитку національної економіки та як перевищення індексу результатів над індексом витрат, що приводить до покращення функціонування економіки або перевищення темпів приросту системи показників економічної ефективності розвитку регіону порівняно з попередніми

періодами. Це дає можливість розглядати це поняття не тільки з точки зору кількісної категорії, а і якісної, а також визначати цей показник не тільки через відношення результатів до витрат, а й через темпи приросту соціально-економічних показників та індикаторів.

Слід зазначити, що в економічній науці існує велика кількість підходів до оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіонів (табл. 1). Наведені методи оцінювання соціально-економічного розвитку регіону мають певні недоліки, а саме: практично не розглядаються соціальні показники розвитку регіону, хоча вони є важливою складовою, а також отримані результати не відображають повної картини стану економік регіону.

Важливим моментом при створенні алгоритму оцінки розвитку економіки регіону є формування показників у систему показників, що дадуть змогу оцінити стан регіональної економіки. Воно має здійснюватися на таких принципах:

- доступність інформації в регіональному розрізі;
- розгляд регіону як сукупності економічного, соціального та демографічного потенціалу;
- зіставлення основних показників з аналогічними показниками інших регіонів;
- охоплення всіх складових регіональної економіки;
- здійснення однозначної оцінки показників;
- прозорість системи показників;
- зручне практичне використання.

Слід зазначити, що під економікою регіону слід розуміти сформовану в ньому цілісну систему господарювання, сукупність всіх його економічних і соціальних факторів, а також взаємозв'язків між ними і аналогічними факторами інших регіонів, що визначає рівень розвитку продуктивних сил і соціальних процесів в регіоні. Виходячи з об'єктивно існуючої асиметричності між регіонами виникає проблема управління їх економічним розвитком з метою досягнення і підтримки балансу загальнодержавних і регіональних інтересів, скорочення регіональних відмінностей у рівнях соціально-економічного розвитку та умови життя населення і, як наслідок, підвищення національної безпеки та збереження цілісності, єдності і життєстійкості держави в цілому.

Таблиця 1 Методичні підходи до оцінювання ефективності розвитку економіки регіонів

Методи й підходи	Розрахункові показники
Методика оцінювання соціально-економічного стану регіонів	Синтезовані соціальні індикатори
Факторний аналіз	Індикатори благоустрою, рівня життя та розвитку населення
Методи теорії матричних ігор	Економічний, фінансовий, виробничий, інноваційний та соціальний розвиток
Кластерний аналіз	Загальноекономічний розвиток та матеріальне виробництво
Методи багатомірного аналізу	Матеріальне виробництво
Методика оцінювання динаміки соціально-економічних процесів	Індикатори розвитку регіону: стимулятори та дестимулятори

Тим часом проведення ефективної регіональної політики вимагає глибокого аналізу і діагностики соціально- економічного розвитку регіонів. Якщо предметом аналізу є зв'язки і залежності економічних явищ і процесів у всьому їх різноманітті, то оцінка ефективності розвитку, ґрунтуючись на результатах аналізу, виявляє ще причини і величину відхилення економічних процесів в регіоні від встановленої норми на основі типових ознак. Іншими словами, оцінка розвитку економіки регіону - це визначення стану, виділення проблемних, депресивних, кризових і перспективних регіонів, що в свою чергу дозволяє визначити ефективність регіональних систем, виявити «больові точки», вузькі місця з метою прийняття адекватних заходів, обґрунтованих управлінських рішень, для чого вельми важливо з'ясувати взаємозв'язок між :

- Попитом і пропозицією, що характеризують задоволення потреб населення в товарах і послугах;
- Природно-ресурсним потенціалом і потребою в сировині і матеріалах, енергії та інших умовах навколишнього середовища з боку господарюючих суб'єктів та домашніх господарств у регіоні;
- Джерелами формування і видатками місцевих бюджетів, як важлива умова економічної самостійності та забезпечення комплексного розвитку регіону;
- Ступенем переведення упредметнених багатств в грошову форму;
- Наявністю трудових ресурсів і робочих місць, що відображає можливість раціонального використання трудового потенціалу;

- Концентрацією виробництва, соціальною інфраструктурою і щільністю населення;
- Темпами зростання цін і доходів населення;
- Обсягом експорту та імпорту, ввезення та вивезення і т. п.

Для проведення оцінки необхідна система взаємопов'язаних вимірників, в якості яких виступають відповідна статистична інформація та індикатори стану і розвитку економіки регіонів. Найважливішою статистичною інформацією для проведення оцінки розвитку регіону є загальні відомості про регіон, а також комплекс макроекономічних індикаторів.

Загальні відомості про регіон характеризують географічне положення регіону (віддаленість від сировинних баз і районів - споживачів продукції), природні ресурси, тип природно- кліматичної зони. При цьому характеризується адміністративно-територіальний поділ регіону, вказується загальна чисельність, національний склад і щільність населення, аналізується місце провідних галузей в економіці регіону, а також відображається:

- Валовий внутрішній продукт регіону, або валовий регіональний продукт (ВРП), який визначається як сума валової доданої вартості, виробленої за звітний період інституційними одиницями-резидентами регіональної економіки. При цьому валова додана вартість являє собою різницю між вартістю вироблених в звітному періоді товарів і послуг (випуском) і вартістю товарів і послуг, спожитих за той же період часу (проміжним споживанням). ВРП, є аналогом ВВП країни в цілому, хоча і має від нього суттєві відмінності, оскільки не включає в себе вартість надаваних суспільству в цілому послуг (оборона, державна безпека, державне управління і т. п.);

- Обсяг промислової та сільськогосподарської продукції;
- Прибуток за всіма видами господарської діяльності;
- Чисельність безробітних;
- Коефіцієнт монетизації регіонального народного господарства;
- Заощадження і капіталообразуючі інвестиції;
- Обсяг банківських ресурсів щодо ВРП;
- Обсяг роздрібного товарообігу.

Далі необхідно розглянути основні принципи оцінювання ефективності розвитку економіки регіону. Принципи є керівними засадами або

правилами, що упорядковують методи розрахунку показників оцінювання економічної ефективності функціонування регіональної економіки. При формуванні принципів узагальненої оцінки ефективності розвитку економіки регіону було проведено аналіз існуючих розробок різних дослідників. Враховуючі сучасні умови розвитку економіки, було доповнено систему цих принципів, які складаються з таких:

1. Принцип багатостадійності оцінювання. Його сутність полягає в можливості проведення поетапного аналізу та оцінювання ефективності розвитку економіки регіону, визначення кореляційного зв'язку процесів, які відбуваються в економіці.

2. Принцип альтернативності. За його допомогою можна виявити напрями розвитку економічних процесів та взаємозв'язків у господарській діяльності. Тобто використання різних підходів до оцінювання ефективності дає можливість оцінити розвиток регіону, порівняти соціальний та економічний розвиток, скласти повну картину щодо того, які процеси відбуваються, і визначити подальші напрями розвитку та покращення ефективності господарської діяльності регіону.

3. Принцип мультиплікатора. Цей принцип базується на взаємозв'язку галузей економіки, тобто мультиплікатора, який показує залежність основної галузі економіки від допоміжних галузей. При цьому покращення в основній галузі призводитиме до покращення показників допоміжних галузей.

4. Принцип системності. Результати та витрати об'єднують у єдину цілісну систему, яка відображає їх взаємодію.

5. Принцип взаємозв'язку часткових показників економічної ефективності функціонування регіональної економіки, а саме взаємозв'язку між результатами та витратами.

6. Принцип вибору критеріїв ефективності функціонування економіки регіону.

7. Принцип відповідності результатів витратам. Тобто витрати повинні бути причиною, а результати – наслідком витрат, які були використані в процесі виробництва.

8. Принцип вибору показників для оцінювання ефективності функціонування економіки регіону. Оцінювання ефективності функціонування економіки регіону має базуватися на наборі показників, які будуть давати об'єктивну картину можливостей регіону та подальшу

перспективу розвитку.

9. Принцип цілеспрямованості. Суть принципу полягає у визначенні часткових та узагальнювальних показників ефективності, які будуть визначати подальший розвиток ефективного функціонування економіки регіону.

10. Принцип пропорційності. При впровадженні інноваційних технологій частка живої праці зменшується. Тому, використовуючи часткові показники ефективності функціонування регіональної економіки, слід звертати увагу на пропорційність, зміна значень одних показників повинна впливати на інші.

11. Принцип адаптації, тобто система показників оцінювання ефективності функціонування регіональної економіки повинна бути адаптована до можливостей існуючої статистичної звітності.

12. Принцип інформативності. Повинен бути постійний вільний доступ до інформації та здійснюватися її оновлення.

13. Принцип кількісного виміру показників. Результати та витрати повинні бути приведені до єдиного вимірювального вигляду.

14. Принцип вибору інструментарію для оцінювання ефективності функціонування регіональної економіки. Цей принцип дає змогу аналізувати стан та динаміку ефективності. При правильному виборі інструментарію досягаються стійке конкурентоспроможне становище та створюються умови для досягнення нових поставлених цілей покращення ефективності функціонування регіональної економіки.

15. Принцип контролю за рівнем ефективності. Аналіз та оцінювання показників ефективності потрібно проводити в динаміці, для того щоб вчасно реагувати на негативні тенденції, які відбуваються в регіоні.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що в результаті аналізу існуючих підходів до оцінювання рівня розвитку економіки регіону отримано такий висновок: деякі вчені намагалися оцінювати ефективність функціонування регіональної економіки за допомогою інтегральних показників, які не мали системного характеру. Тому в цьому випадку доцільно використовувати метод комплексного оцінювання, який дає змогу здійснити об'єктивну, різнобічну оцінку ефективності функціонування регіональної економіки.

Також в процесі дослідження було обґрунтовано принципи оцінки ефективності розвитку економіки регіону. В основу було покладено

такі принципи: багатостадійність оцінювання, системність, вибір показників для оцінювання ефективності функціонування регіональної економіки, інформативність, кількісне вимірювання показників, вибір інструментарію для оцінювання ефективності функціонування економіки регіону. Додатково до сформованих принципів запропоновано враховувати такі: альтернативність, мультиплікатор, взаємозв'язок часткових показників економічної ефективності функціонування регіональної економіки, вибір критеріїв ефективності функціонування економіки регіону, відповідність результатів витратам, цілеспрямованість, пропорційність, адаптація, контроль за рівнем ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геєць В.М. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія В.М. Геєць, Л.В. Шинкарук, Т.І. Артьомова [та ін.]. – К.: Ін-т економіки та прогнозів, 2011. – 696 с
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов / А.Г. Гранберг. – Москва: Гос. ун-т – Высшая школа экономики, 2004. – 495 с.
3. Даніленко А.І. Ризики та перспективи розвитку України у період посткризового відновлення: монографія А.І. Даніленко, В.В. Зімовець, В.І. Сіденко [та ін.]. – К.: Ін-т економіки та прогнозів, 2012. – 348 с.
4. Жаліло Я.А. Післякризовий розвиток економіки України / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.] // К.: НІСД, 2011. – 66 с.
5. Логутова Т.Г. Післякризове оновлення економіки України: проблеми та досягнення / Т.Г. Логутова, А.А. Савченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – № 1. Ч. 1. – С. 240–244.
6. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи розвитку: аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук, М. О. Кушнір [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К.: НІСД, 2011. – 104 с.
7. Снігова О. Ю. Оцінка ризиків та загроз розвитку старопромислових регіонів України в період післякризового відновлення / О. Ю. Снігова // Формування ринкової економіки [Електронний ресурс]: зб. наук. праць. – Спец. вип.: у 2 ч. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. ред. С. Фіялка. – К.: КНЕУ, 2011. – Ч. 1. — С. 166–174.
8. Стасюк О.М. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України / О.М. Стасюк, І.А. Бевз // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 75–86.